

Att inventera en STANDARDRUTT

Varför inventera en standardrutt? Svaret är inte helt givet. Jag ska gå upp tidigt, ta mig till en plats som jag inte valt själv och det kan bli jobbigt terräng eftersom jag ska ta mig längs en förbestämd rutt genom landskapet och skogen oavsett om det finns vägar eller inte. Det kan bli blött, det kan bli halt, det kan bli svettigt och myggigt. Men det kan också bli en oväntad observation. Och den där utmaningen att ta reda på hur det ser ut på en slumpvis valt plats mitt i Uppland. Kanske upptäcka något nytt. Sedan blir saken inte sämre av att med mina observationer kunna bidra till kunskap om tillståndet för svenska fåglar.

KLOCKAN ÄR KVART i fyra och jag parkerar på en skogsväg någonstans mitt i Uppland. Det är redan ganska ljus men fortfarande lite dimmigt. Solen kan börja anas i öster bakom träden. Jag skuldrar matsäcken, stoppar ner anteckningsbok, kartor och mobilen i fickan och tar fram GPS:en. Nu gäller det att kvickt hitta punkt ett. Jag börjar följa en väg som skogsmaskiner har dragit. Det är blött i gräset, jag undviker pölar så gått det går men fötterna är dyblöta inom 10 minuter. Jag får också klättra över ett par trädstammar för att komma vidare. Någonstans här måste det vara. En berghäll med tallskog till vänster och bakom träden på höger skymtar ett hygge. Siffrorna på GPS:n visar att jag är inom ett par meter av punkt ett. I buskarna knäpper en rödhake. Ute på hygget hör jag trädpiplärka och en trädlärika. En talgoxe är också vaken och undrar vad jag gör denna tidiga morgon i skogen. Jag sätter igång timern på mobilen som nu räknar ner 5 minuter och

jag antecknar alla fåglar jag hör och ser under tiden – det blir 16 individer av 11 arter för punkt 1: orre, ringduva, gök, större hackspett, trädlärika, talgoxe, taltrast, koltrast, rödhake, trädpiplärka, bofink. En bra början. Nu gäller det att gå en kilometer genom skogen för att hitta punkt 2 som ligger 1 km rakt norrut om punkt 1. Jag ska inventera fåglar på den standardrutt som har lagts ut just här, förbestämt av ett inventeringsupplägg som klurats ut av ekologer för att övervaka populationsutvecklingen av våra fåglar i Sverige. En standardrutt mäter 2 x 2 km, med 8 punkter där en finns i varje hörn och en mitt längs varje sida. Rutterna har lagts ut längs ett förbestämt rutnät och kan ha hamna var som helst i landskapet – det kan vara i urbana områden, i jordbrukslandskapet, den kan innehålla en sjö eller en del kust, eller kan hamna någonstans mitt i skogen som den här. Det kan vara svårt att komma dit ibland då förekomsten av vägar inte är något som styrts valet av ruttens läge.

Kl. 04:14 längs linje 1, 05:08 och 05:41 någonstans mitt i skogen

Men det är också det som är tjuvsningen – jag ska ta mig ut till några platser som jag annars aldrig hade uppsökt. Det är inga utflyktsmål som lockar, inga vägar som leder dit, inget särskilt jag letar efter, ingen särskild fågel heller – mitt uppdrag lyder helt enkelt att räkna alla fåglar när jag går längs ruttens kantlinjer och på ruttens 8 punkter.

I grunden är det enkelt: man börjar vid tiden för soluppgång vid punkt 1 som alltid ligger i SV hörnet av ruttan, räknar allt man ser och hör under 5 minuter. Sedan går man 1 km norrut längs ruttens kantlinje och räknar alla fåglar medan man går. När man nått punkt 2 så räknar man nu igen under 5 minuter, sedan fortsätter man räkna längs linjen norrut till punkt 3, där svänger man österut: Fåglar räknas alltså längs ruttens kantlinjer

och under 5 minuter vid var och en av de 8 punkterna. Inte så svårt. Utmaningen består i att hitta i skogen, men GPS:en är en bra hjälp – pilen på skärmen visar om jag håller rätt kurs mot nästa punkt. Hur hade jag gjort för 20 år sedan? Ibland är det lätt att gå, genom gles skog, ibland blir det tätare. Det finns diken, och ett brett dike ställer till det. Det är alldeles för långt för att ta sig runt. Som tur är hittar jag flera nedfällna träd som korsar diket och vid en plats ligger två träd på ett sätt så att jag kan klättra på den ena och hålla fast i den andra. Så lyckas jag ta mig över diket med inte alltför stor omväg och jag letar mig tillbaka till min linje på vägen till punkt 3. Här är det fint. Solen börjar klättra upp bakom träden och spindelväv glittrar av daggen i motljuset. I en trädtopp sjunger en

Kl. 06:58, paus med ångande moss

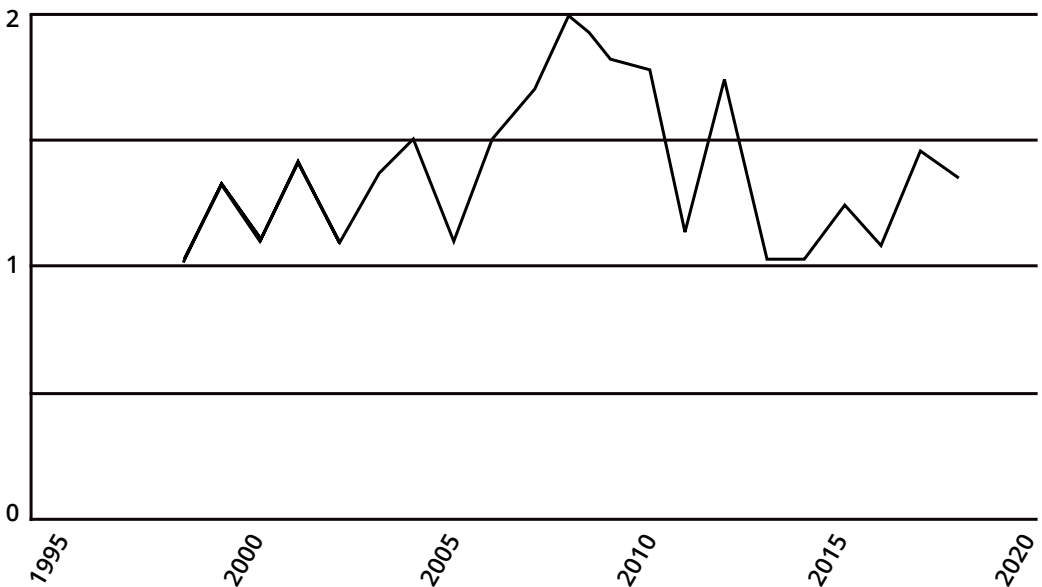
Kl. 08:55 på ett hygge

rödvingetrast ett par gånger. På håll hör jag korpar och en gök. Ett par korsnäbbar drar över. Och så ropar en skogssnäppa. Förutom fåglarna är det rätt tyst här. Närmast trafikerad väg ligger en bit bort.

Jag fortsätter över morgonblöta hala klippor, ett hygge, ett par mindre diken. Längs ena kanten nuddar min linje en liten äng i skogen – torpet ligger ett par hundra meter norrut – och jag stöter på ett vildsvin som blev överraskat – inte så ofta en tvåbent varelse trampar genom skogen där. På däggdjursfronten är det annars tomt, förutom vildsvinet hittar jag lite älgspillning men ingen levande älg, eller räv, inte ens ett rådjur. På en liten höjd är det dags för en kort rast. En macka och lite vatten. Några myggor söker sin lycka, men jag viftar bort dem. Marken ångar när den blir uppvärmd av solen. Och nu hör jag också en rödstjärt. Och en gök igen. Eller är det två? Det är inte alltid så lätt att veta hur många individer som sjunger eller ropar. Tre eller fyra taltrastar? Hur många talgoxar? - Två eller tre, det var i alla fall inte 10. Faktum är att jag inte kan veta utan jag kan bara

uppskatta antalet utifrån de individer jag ser och hör när det låter från olika håll. Att detta inte är exakt och innehåller skattningsfel tar beräkningen – som räknar ut ett indexvärde som relativt till andra år visar om en art har ökat eller minskat - hänsyn till.

Jag fortsätter söderut nu. Halva rutten gjord. I början av rutten var det en del planterad skog och hyggen, men just här är det fin tallskog, med glesa partier. Plötsligt ser jag en större fågel flyga upp i ett träd ca 100 meter framför mig. En uggle! En slaguggla – kul tänker jag. Den lyfter och flyger upp i ett annat träd för att titta närmare på mig. Kanske borde jag anat och tänkt på det – när jag fortsätter på min linje med blicken ner på GPS:ns skärm så får jag plötsligt ett slag i nacken! Inte alltför hårt, men tillräckligt för att överraskad falla ner på knäna. Nu fattar jag direkt – slagugglor är ju kända för att attackera inkräktare som kommer för nära boet. Jag tittar upp och reser mig och ser hur ugglan är på väg mot mig igen – men nu kan jag reagera och ducka undan. Ok, nu gäller det att ta sig ur farozonen. I ögonvrån

Diagrammet visar hur beståndet av orre (*Lyrurus tetrix*) varierat i Sverige under häckningstid perioden 1998–2018, alltså 21 år, baserat på data från standardrutterna. Linjen visar ett indexvärde som visar relativa beståndsförändringar mellan åren med år 1998 satt som referensår med värde 1. Antal orrar har varierat över åren, med en period mellan ca 2008 och 2012 med relativt höga antal, men utan långsiktig förändring under hela 21-årsperioden.

Kl. 07:15, slagugglan efter attacken

skymtar jag en torraka som mycket möjligt kan vara platsen för boet. Jag går raskt fram och förbi torrakan och ugglan. Nu verkar det som jag kommit förbi. Ugglan sitter uppe i ett träd och tittar på mig men gör inga fler anfall. Puh! Torrakan med boet råkade stå lite för nära min förbestämda linje. Kul att stöta på en slaguggla, men det kunde lätt ha gått illa. Jag har hört om halvt avrivna öron och klomärken i ansiktet. De som märker slaguggleungar utrustar sig med skyddshjälm! Men jag har haft tur. Ugglan träffade mig i nacken där luvan av min huvtröja skyddade min hals. Fick ett par lätta rivmärken bara. Nästa gång ska jag vara bättre förberedd!

Resten av inventeringen är mer stillsam. Lite längre fram hör jag ett "bubblande" ljud – ett par orrtuppar som spelar i kanten av ett hygge. Jag ser dem aldrig men hör dem tydligt! Detta lite större hygge bjuder också på omväxling – jag hittar ett antal arter som föredrar öppna buskmarker, som de vanligtvis hittar i jordbrukslandskap men även på skogsbrukets hyggen. Jag hör en göktyta, hittar ett törnskatepar, ett par buskskvättor, ärtsångare. Ja, till och med en sånglärka hör jag sjunga en

gång. Inne i skogen låter en spillkråka och lite längre bort ett par korpar. Dags för en kort fikapaus innan jag fortsätter längs den sista 2 kilometers kanten. Solen har kommit en bra bit upp nu, klockan är nästan 9. Klockan blir strax över 10 när jag blir klar med rutten. Det har tagit lite tid att ta sig genom skogen, över trädstammar och hyggen. Resultatet blir 46 arter, med 96 individer räknade på punkterna och 366 individer räknade längs linjerna – vilket verkar vara i paritet med vad som brukar observeras på en standardrutt i denna del av landet.

Detta var mina vanligaste tio arter i fallande ordning (summa individer på punkter och linjerna): bofink (70), lövsångare (45), talgoxe (44), rödhake (37), trädpiplärka (37), taltrast (31), ringduva (23), koltrast (19), orre (15), korsnäbbar (14).

Det finns ca 700 standardrutter utlagda över hela Sverige. Genom att inventera dessa år efter år kan vi skatta beståndet av fåglarna i Sverige, och svara på frågan om hur det går för Sveriges fåglar.

TEXT OCH FOTON: DEBORA ARLT

Har du blivit intresserad? – Det finns flera typer av inventeringar inom Svensk fågeltaxering, inte bara standardrutten, och du kan välja vad som passar bäst just dig! Alla inventeringar görs av frivilliga och Svensk fågeltaxering bygger helt på de fantastiska insatser som görs av kunniga fågelskådare runt om i landet, som räknar antalet fåglar på flera hundra lokaler runt om i Sverige, både sommar och vinter. Att noggrant och systematiskt följa fågellivet på detta sätt är roligt, spännande och lärorikt. Det som krävs är att du ska kunna känna igen fåglarna som finns i ditt område, både till utseende och läte. Att kunna läten är extra viktigt, för många individer hör man bara. Du behöver dock inte kunna vartenda litet pip. Det är också önskvärt att samma person inventerar rutten flera år – det ger ett mer jämförbar dataunderlag.

Vilka inventeringar finns det?

Standardrutten: räknas en gång per år under häckningstid (maj–juni), inom systematiskt utlagda rutor med fasta positioner på inventeringspunkter och -linjer. Alla fåglar och större däggdjur räknas.

Sommarpunktrutter: räknas en gång per år under häckningstid (maj–juni), eget val av rutt (man bestämmer själv var punkten eller punkterna ska vara). Enbart fåglar.

Vinterpunktrutter: genomförs en eller flera gånger per vinter, eget val av rutt. Enbart fåglar.

Nattrutter: genomförs tre gånger per år (imars, april och juni), eget val av rutt inom 25 km x 25 km rutor med fasta positioner. Fåglar, större däggdjur och groddjur räknas.

Sjöfågelrutter: i alla former av våtmarker, räknas en gång per år i maj, val mellan tre metoder (punktrutt med förutbestämda punkter, punktinventering från t ex ett fågeltorn, observationsslinga), eget val av rutt/punkt/slinga, flera personer kan tillsammans dela på en gemensam rutt/slinga. Sjö- och rovfåglar räknas.

Kustfågelrutor: räknas en gång per år under häckningstid (maj–juni), inom 2 km x 2 km rutor med fasta positioner, båtbaserad inventering, i nära samarbete med kustlänens länsstyrelser, rekryteringen av inventerare görs till stor del av länsstyrelserna som eftersöker personer med hög ornitologisk kunskap och god vana av skärgårdsmiljön.

Om du är osäker på om du kan delta – varför inte prova på? Prova t ex att inventera på en egen vald sommarpunktrutt och se hur det går. Läs mer på Svensk Fågeltaxeringens hemsida <https://www.fageltaxering.lu.se/>, bl a om resultat och metoder. Där kan du också anmäla ditt intresse för att delta i en inventering. Kontakta Svensk Fågeltaxering: Martin Green & Åke Lindström, Ekologihuset, 223 62 Lund. Telefon: 046-222 3816 (MG), E-post: fageltaxering@biol.lu.se.